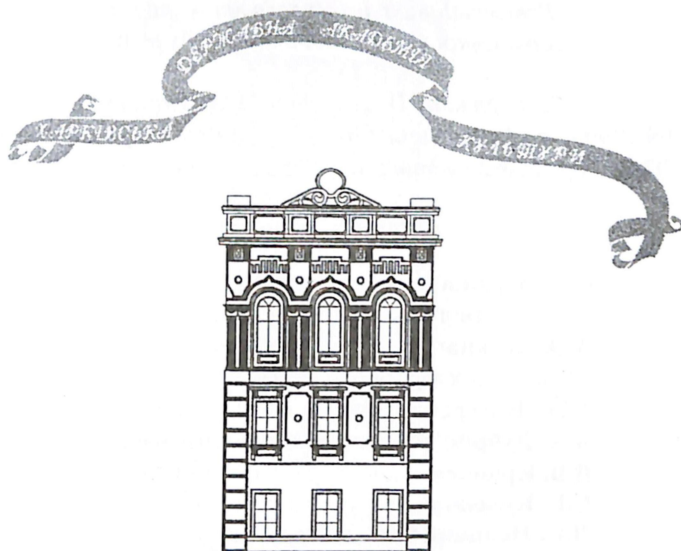

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

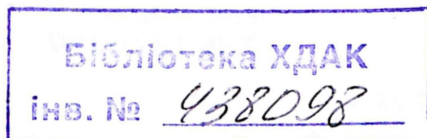

ВІСНИК

Харківської державної академії культури

Випуск 3

Збірник наукових праць

Харків- ХДАК-2000

- фікаційними рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.97 р. № 507. – К., 1997. – 20 с.
12. Про перелік спеціалізацій спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах культури і мистецтва та перелік кваліфікацій молодших спеціалістів та спеціалістів: Наказ від 27.01.99 р. № 37. – К., 1999. – 5 с.
 13. Стан та проблеми атестації наукових та науково-педагогічних кадрів (вержовт. 1999 р.): Перелік спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань. – К.: ЦІТО, 1999. – 34 с.
 14. Тимчасовий перелік спеціалізацій спеціальностей освітньо-кваліфікаційних рівнів. – К., 1999.
 15. Харьковский государственный институт культуры. 1929-1979 / Под ред. А.Л. Оприщенко. – Х., 1979.
 16. Центральний державний архів громадських організацій, політичних партій і рухів України (ЦДАГОР України), ф. 1, оп. 2, д. 38120, арк. 120.

Надійшла до редколегії 30.05.2000 р.

УДК 378.602(477.54)

А.А. СОЛЯНИК
І.М. ФОМЕНКО

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ БІБЛІОТЕКАРІВ-КОМПЛЕКТАТОРІВ

На досвіді підготовки в Харківській державній академії культури фахівців спеціалізації Формування бібліотечного фонду розглянуто можливості впровадження у навчальний процес автоматизованих технологій щодо процесів комплектування та організації бібліотечних фондів

Необхідність оперативного впровадження автоматизованих технологій у документно-комунікаційну сферу потребує суттєвого корегування сучасних концепцій підготовки бібліотечних фахівців, організаційних та змістовних змін у навчальному процесі. Ці інновації слід спрямувати на формування нової генерації бібліотекарів, які вміють використовувати можливості комп'ютерних і телекомунікаційних технологій для оптимізації своєї фахової діяльності, передусім - при формуванні фондів бібліотек. Тому бібліотечно-інформаційним факультетам вузів культури поряд із переоснащенням матері-

ально-технічного забезпечення навчального процесу необхідно передбачити кардинальні зміни в змістовному наповненні навчальних планів, програм загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін.

Щоб бути конкурентноспроможними на ринку праці, нинішні випускники спеціалізації Формування бібліотечних фондів повинні володіти знаннями і навичками щодо створення й організації ефективного використання не тільки традиційних, але й електронних документних ресурсів, вміти координувати комплектування з дистанційним доступом абонентів до віддалених повнотекстових баз даних, компенсуючи відсутність у бібліотеці певних категорій документів.

Придбання таких навичок необхідно забезпечити в ході вивчення студентами курсів Бібліотечні фонди, Документно-інформаційні ресурси, а також курсів спеціалізації, спрямованих на ознайомлення з бібліотечними і книготорговельними ресурсами Інтернет, можливостями і технологіями електронної бібліополістики, передплати на періодичні видання, на оволодіння методикою пошуку, оцінки і використання видавничої і книготорговельної інформації в інтерактивному середовищі, на автоматизацію опрацювання нових надходжень, облік, розміщення і збереження підфондів електронних документів.

Організація доступу до ресурсів Інтернет у процесі проведення практичних занять з тем Бібліографічне забезпечення комплектування, Система документопостачання бібліотек курсу Бібліотечні фонди дає можливість ознайомити студентів із спеціалізованими сайтами на допомогу комплектуванню, онлайн-новими книгарнями з анотованими каталогами видань і можливостями їхнього діалогового замовлення, а також серверами видавництва, книжкових дилерів і передплатних агентств, з електронними версіями вітчизняного і закордонних каталогів Books in print, Books of print і т.ін.

Під час занять майбутні бібліотекарі засвоюють методики електронної передплати на серверах по розповсюдженню періодичних видань, пошуку в електронних архівах версій часописів і газет за різноманітними ознаками: тематикою публікацій, авторськими або хронологічними параметрами, ознайомлюються з можливостями безкоштовної передплати на щотижневі повідомлення по електронній пошті про нові видання з тематики, що цікавить користувача. Орієнтація в пошукових системах Інтернет і володіння технологіями створення власних web-сторінок дозволяє студентам у процесі написання курсових і дипломних проєктів створювати невеличкі пошукові системи по профільних онлайн-ресурсах, що містять гіперпосилання на необхідні для організації комплектування бібліотек адреси серверів.

Спеціальний цикл практичних занять у комп'ютерних класах доцільно спрямувати на формування у майбутніх фахівців навичок щодо автоматизації

моделювання, комплектування й обліку документних фондів бібліотек. Так, під час практичних занять з теми Моделювання бібліотечного фонду перспективним є опанування студентами технології створення тематико-типологічної моделі у формі таблиць на основі Excel або систем керування базами даних типу Access, Oracle, клієнтська частина яких адаптована до потреб бібліотеки. Зіставлення такої електронної моделі бібліотечного фонду з вітчизняною базою даних Книги в продажі дозволяє автоматизувати відбір профільних для бібліотеки документів по заданих параметрах, оптимізувати формування замовлень на літературу і ведення бази даних замовлених бібліотекою видань. У межах теми Облік бібліотечного фонду студентам необхідно засвоїти засоби автоматизації обліку в кількісному і вартісному еквівалентах, навчитися підсумовувати рух фонду по облікових документах, оформлених у формі електронних таблиць.

Розвиток і вдосконалення підготовки комплектаторів передбачає випереджаючий характер навчання на основі впровадження в навчальний процес новітніх інформаційних технологій, опанування яких є обов'язковою кваліфікаційною вимогою до сучасного спеціаліста документно-комунікаційної сфери. В Харківській державній академії культури (ХДАК) такий досвід набуто не тільки на випускаючій кафедрі документознавства, але й на кафедрі інформаційних технологій, викладачі якої ще з 1992/93 навчального року розробили та впровадили у навчальний процес цикли лабораторних робіт з тем: Автоматизована передплата на періодичні видання і Автоматизована система обробки й обліку документів [4] для спеціалізації Формування бібліотечних фондів у межах навчальних дисциплін Автоматизація бібліотечних процесів і Автоматизовані системи обробки й обліку документів.

За основу програмного забезпечення був обраний розроблений ЮНЕСКО пакет прикладних програм (ПП) CDS/ISIS/M, який є програмним продуктом для створення і ведення великих документальних баз даних і пошуку інформації в них. Цей пакет використовується при автоматизації бібліотек, архівів, музеїв, служб діловодства та ін.

Система CDS/ISIS була створена у відділі розробки і застосування програмного забезпечення для автоматизації бібліотечних, архівних і документних служб ЮНЕСКО. У цей час система безкоштовно поширюється серед організацій і установ держав-членів ЮНЕСКО. В Україні систему започатковано в 1979-80 рр. Перші версії використовувалися на машинах серії ЕС EOM під керуванням ОС ЕС. У 1985 р. виникла перша версія системи, призначена для роботи на персональних EOM (mini-micro CDS/ISIS, версія 1.0). Розробник постійно вдосконалює систему і постачає нові версії. Офіційним дистрибутором CDS/ISIS в Україні є Інститут програмних систем м. Києва.

Система CDS/ISIS набула поширення у світі. Більше десяти тисяч

значних установ різних країн є зареєстрованими користувачами системи, у тому числі більше тисячі наукових установ, близько ста національних бібліотек, міжнародні культурні, суспільні і релігійні організації, державні організації, бібліотеки й архіви в країнах Європи, Азії, Латинської Америки.

Систему CDS/ISIS використовують ЮНЕСКО, Міжнародне агентство по атомній енергії (МАГАТЕ), Лондонська Tate Gallery, а також при виконанні міжнародних і державних програм (Internet, TERMNET, ROSTSEA і ін.), програми Європейського економічного співтовариства (ERASMUS, TEMPUS, COMMET). У форматі CDS/ISIS на компакт-дисках ведуться бази даних CAB International (агротехнічна і сільськогосподарська інформація), Американської організації охорони здоров'я (ПАНА), Російський зведений каталог з науково-технічної літератури (Державна публічна науково-технічна бібліотека Росії) та ін.

Аналіз можливостей системи CDS/ISIS свідчить, що нині це єдина доступна система для обробки документальної інформації. Крім вищесказаного, CDS/ISIS має ще одну важливу перевагу - вона є відкритою системою, тобто дає можливість підключати сторонні програми. Це дозволяє створювати технологічні лінії по обробці інформації і адаптувати пакет до особливостей будь-якої організації. Зважаючи на викладене, ППП CDS/ISIS був обраний кафедрою інформаційних технологій ХДАК як основне програмне забезпечення, що реалізує функції інформаційно-пошукової системи (ІПС).

Залишаючи за CDS/ISIS функції збереження і пошуку інформації, фахівці кафедри розробили додатки для вирішення завдань передплати на періодичні видання, обробки партії документів, що надійшли, і формування електронного каталога [5, 6]. Використання цих програмних продуктів у навчальному процесі надає можливість студентам набути знання й практичні навички оволодіння новітніми автоматизованими технологіями формування бібліотечного фонду.

Автоматизована технологічна лінія передплати на періодичні видання складається з бази даних та інструментів, що дозволяють реалізувати всі необхідні при передплаті операції з обробкою даних і роздрукуванням необхідних документів.

Структура бази даних містить такі поля й підполя.

Поле Характеристика документа складається з підполів: Індекс; Найменування видання; Уточнення найменування; Періодичність (кількість номерів за рік); Країна; Місце видання; Галузь знання; Вид документа; Мова документа; Назва каталога періодичних видань.

Поле Замовлення й облік документа на I півріччя складається з підполів: Відділ (Кафедра); Кількість місяців; З якого місяця; Вартість комплекту;

Кількість замовлених комплектів; Адреса доставки; Номер документа; Номер тому; серії; Кількість отриманих екземплярів; Дата надходження; Вартість усіх комплектів.

Поле Замовлення й облік документа на П півріччя складається з підполів: Відділ(Кафедра); Кількість місяців; З якого місяця; Вартість комплекту; Кількість замовлених комплектів; Адреса доставки; Номер документа; Номер тому, серії; Кількість отриманих примірників; Дата надходження; Вартість усіх комплектів.

Ці поля містять необхідну інформацію для формування передплати, обліку документів, що надійшли, впорядкування довідок з питань передплати і доставки видань.

До усіх підполів, які мають численні стандартні значення, наприклад, підполе Назва каталога або Відділ (Кафедра), тобто назва підрозділу бібліотеки або організації, при введенні і редагуванні підключаються меню стандартних значень.

Пошук за формальними ознаками передбачений за всіма підполями. Для організації предметного пошуку в структурі бази даних передбачене поле Ключове слово, в поле Службова інформація автоматично вноситься дата і час коректування запису.

Поля замовлення повторюються, тобто в них міститься інформація про передплату на конкретний документ усіх підрозділів бібліотеки. При введенні інформації в ці підполя передбачена можливість копіювання в кожне нове повторення змісту першого повторення підполя. Це дозволяє виключити введення інформації, яка повторюється, наприклад, ціна видання, періодичність, кількість передплачених комплектів, адреса доставки та ін.

Інструменти технологічної лінії передплати дозволяють роздруковувати: стандартні бланки передплати для кожного передплатного видання; довідки про передплату (сума всієї передплати, суми передплати по окремих виданнях, по окремих підрозділах і т.д.); довідки по доставці передплатних видань.

Автоматизована система обробки й обліку документів забезпечує:

- формування відомостей про замовлену нову літературу по джерелах комплектування; одержання статистичних даних щодо замовлень;
- введення інформації про чергову партію документів друку, що надійшли, її автоматичну обробку;
- контроль дублетних примірників;
- автоматичне присвоєння інвентарних номерів;
- автоматичне формування інвентарної книги;
- автоматичне формування книги сумарного обліку;
- автоматичне формування інвентарних книг для документів, що не підлягають обліку (брошури, методична література, журнали й ін.);

- контроль за повнотою виконання замовлення;
- виконання процесів каталогізації;
- виконання систематизації;
- виконання індексації за предметною ознакою;
- автоматизоване поповнення електронного каталога (ЕК) (передавання даних зі службового ЕК у ЕК для користувачів);
- друк каталожних карток за номерами рахунку або пошуку;
- друк книжкових формулярів за номерами рахунку або пошуку;
- видача довідкової інформації;
- автоматизований розподіл отриманих документів друку по відділах бібліотеки.

Для виконання цих робіт автоматизована інформаційно-бібліотечна система надає меню орієнтований інтерфейс, що пропонує 5 режимів: Попереднє замовлення документів друку; Шлях документів у процесі обробки; Сервісні можливості; Робота з періодичними виданнями; Передача інформації про нові надходження до ЕК для користувачів.

1. Замовлення документів. У цьому режимі відбувається заповнення службового ЕК інформацією про документи, які замовляються. Нині розроблене замовлення за тематичними планами та прайс-аркушами видавництва, Книготорговим бюлетенем, Бланком замовлення. В перспективі - розробка автоматизованої технології замовлення по Books in print та Books off print.

2. Шлях документів у процесі обробки. Цей режим передбачає 9 режимів, що відбивають технологію обробки й обліку партії видань:

Діаграма обробки партії документів. Цей режим графічно фіксує основні етапи обробки партії, відслідковує обробку всіх найменувань партії і не дозволяє розпочати обробку нової партії до виконання записів в інвентарну і сумарну книги. Після виконання цих операцій можлива одночасна робота з кількома партіями видань, що надійшли. Діаграма дає наочне уявлення, на якій стадії знаходиться обробка кожної партії.

Реєстрація партії документів і інвентаризація. У цьому режимі виконуються такі операції:

- введення інформації про партію книг (дата рахунку/акту, джерело комплектування, сума за рахунком/актом, кількість документів);
- після введення інформації про партію документів на екрані з'являється меню пошуку окремих примірників партії (пошук за автором, заголовком, ISBN, ISSN, номером рахунку, джерелом комплектування, номером запису). Якщо в базі даних є інформація про дублетні примірники або інформація, що примірник був замовлений, то програма пропонує провести інвентаризацію. У разі відсутності дублетного примірника програма пропонує ввести початкову інформацію про книгу (зробити дозамовлення, тоб-

то ввести інформацію, необхідну для заповнення книг обліку), і на екрані виникає відповідний інтерфейс.

– після введення в базу даних відомостей про документ, який оброблюється, на екрані з'являється меню, що пропонує зробити необхідну операцію (інвентаризація, реєстраційний облік методичних посібників, періодики). Режим Інвентаризація автоматично присвоює інвентарні номери, які будуть записані в інвентарну книгу. Режим Реєстраційний облік присвоює видання, яке оброблюється, кілька інвентарних номерів, що будуть записані в інвентарну книгу, а інші записує на реєстраційну картку. Є режими, що створюють додаткові інвентарні книги, не пов'язані з книгою сумарного обліку.

Формування інвентарної книги і книги сумарного обліку. У цьому режимі автоматично виконуються:

- довідка про прийняті та не прийняті на баланс документи, підрахування відповідної суми і порівняння її із сумою за рахунком;
- формування запису у книгу сумарного обліку;
- формування запису в інвентарну книгу;
- формування фрагменту інвентарної книги по партії нових надходжень.

Наукова обробка документів. Інтерфейси цього режиму дозволяють для документів, що надійшли, зробити каталогізацію, систематизацію, предметизацію.

Друк каталожних карток. Цей засіб друку каталожних карток дозволяє роздрукувати комплект каталожних карток на оброблену партію документів (режим – за номером рахунку), або каталожну картку на окреме видання (режим пошуку). Інтерфейс друку виводить на екран по черзі бібліографічні описи документів обробленої партії книг і пропонує виконати друк основної каталожної картки і додаткових.

Друк книжкових формулярів. У цьому режимі після відповіді на пропозицію системи ввести номер рахунку автоматично роздруковуються книжкові формуляри на всю партію книг. У режимі друку за пошуком друкуються окремі формуляри.

Друк супровідного листа в книгосховище. При ініціації режиму автоматично формується і виводиться на друк супровідний лист у книгосховище.

Друк бюлетеня нових надходжень. У цьому режимі автоматично формується і виводиться на друк бюлетень нових надходжень.

Розподіл документів друку по відділах бібліотеки. Коли ініціюється цей режим, то після відповіді на запитання системи про номер рахунку на екран по черзі виводяться записи оброблених документів. Після виводу кожного запису і відповіді користувача на запитання про відповідність запису на екран виводиться меню відділів бібліотеки. Обравши відділ, користувач зазначе,

скільки примірників документа виділяється. Потім розподіляється поточний документ в інші відділи. Система розподіляє відповідно до вказівок користувача примірники документа за інвентарними номерами у зазначені відділи. Інформація про це зберігається в записі.

Робота в середовищі технологічних ліній передплати на періодичні видання та обробки й обліку документів у сумі зі знаннями, набутими при вивченні навчальної дисципліни Автоматизація бібліотечних процесів, дозволяє студентам ХДАК швидко адаптуватись до автоматизованих технологій обробки інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Автоматизированная система комплектования, учета и регистрации входящего потока первоисточников в ВИНИТИ / А.А. Батюшко, Л.А. Денисьева, В.С. Егоров и др. // НТИ-99.Интеграция. Информ. технологии. Телекоммуникации: Материалы междунар. конф. - М., 1999. - С. 37-41.*
2. *Блоцицька Г. Світовий досвід створення інформаційних систем книгорозповсюдження і стан його впровадження в Україні // Вісн. Кн. палати. - 1999. - № 10. - С 14-16.*
3. *Ресурсы Интернет как источник информационного обеспечения процесса комплектования фонда библиотеки // Крым-98. Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы конф. - Судак, 1998. - Т.2. - С. 532-535.*
4. *Фоменко І.М. Сучасні інформаційні технології в навчанні бібліотечних та інформаційних фахівців // Вісн. Кн. палати. - 1997. - № 7. - С. 9-10.*
5. *Фоменко И.Н., Крюкова Г.С., Асаенко И.Н. Автоматизированные библиотечные сети // Крым 94. Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. междунар. конф. / ГПНТБ России; Мин. культ. Украины; Междунар. Ассоциация науч. и науч.-техн. б-к; Междунар. Ассоциация пользователей CDS/ISIS. - Евпатория, 1994. - С. 135-140.*
6. *Фоменко І.М. Аналіз досвіду автоматизації бібліотек // Вісник Харківської державної академії культури: Вип. 1. Бібліотекознавство, документознавство, інформатика: Зб. наук. праць / ХДАК. - Харків, 1999. - № 1. - С. 153-161.*

Надійшла до редколегії 6.06.2000 р.